

STIGMA OP ACHTERSTANDSWIJKEN ONJUIST, ONWAAR EN ONEERLIJK

Achterstandswijken zijn volgens Wacquant een sociale hel voor de bewoners. Dit stelt hij in zijn boek *Urban Outcasts* (2008), waarin hij beweert dat bewoners van deze wijken zich individualiseren omdat zij zich schamen voor het stigma op hun buurt. In dit artikel laten wij aan de hand van literatuuronderzoek zien dat dit zeker niet altijd het geval is. Als Nederlandse casus worden de “Hoodvlogs” over de buurt Poelenburg, gemaakt door Ismail Ilgun, gebruikt.

Poelenburg, in Zaanstad, staat bekend als één van de 40 krachtwijken zoals in 2008 geïdentificeerd door minister Vogelaar. In de tussentijd is er weinig tot niets aan dit imago veranderd. De wijk kreeg in 2016 voornamelijk negatieve media-aandacht door vlogs die Ismail Ilgun op YouTube plaatste. In deze vlogs laat hij zijn kijk op het dagelijkse leven in Poelenburg zien. Naast niet-controversiële beelden van jongeren in de wijk die bijvoorbeeld op hun scooters rondreden en wat rondhingen voor een supermarkt, verschenen er ook beelden die op sommige Nederlanders vrij extreem overkwamen, zoals confrontaties met de politie. Verschillende scènes, geselecteerd uit meerdere video's, werden op tv en door de pers getoond. De vertoning van deze beelden leidde tot heftige en negatieve reacties vanuit de samenleving. In talkshows werden de jonge inwoners van Poelenburg “*straatterroristen*” genoemd, een label waar zij zich niet in herkennen. Zelfs de burgemeester van Zaanstad sprak zich uit tegen de groep jongeren en Mark Rutte noemde ze “*tuig van de rijk*” die het “*leven onmogelijk maken*”.

De jonge inwoners uit Poelenburg wijzen dit beeld af en blijven pleiten voor een genuanceerdere interpretatie van hun dagelijkse levens: niet alles wat zij doen is slecht. Bovendien spreken zij zich uit tegen de negatieve media-aandacht. De jongeren claimen dat de positieve beelden, die ook deel uitmaken van hun vlogs, met opzet niet getoond werden. Om de stigmatisatie tegen te gaan en bij te dragen aan een beter beeld van Poelenburg en

andere ‘achterstandswijken’ begon Ilgun met de YouTube serie *Achter Buurten*. Hier documenteert hij in samenwerking met het Algemeen Dagblad hoe bewoners uit gemarginaliseerde wijken, deze wijken zelf ervaren. Op deze manier poogt Ilgun het stigma op de achterstandswijken tegen te spreken. In de media, maar ook in de politieke sfeer wordt het leven in achterstandsbuurtten op een hooguit selectieve en stereotyperende wijze weergegeven. Deze negatieve representatie van gemarginaliseerde wijken wordt door Wacquant omschreven met het begrip territoriale stigmatisatie.

Territoriale stigmatisatie wordt gedefinieerd als de slechte reputatie van een wijk gebaseerd op de (lage) positie binnen de stedelijke hiërarchie. Dit stigma wordt - volgens Permentier - gevormd door een “*continue interactie tussen de manieren waarop wijkbewoners en niet-bewoners een wijk waarnemen*”. Vaak leidt dit tot een negatief en stereotyperend beeld van een buurt dat door de wijkbewoners wordt geïnternaliseerd en bijdraagt aan een negatief zelfbeeld.

Wacquant vergelijkt in zijn beroemde, en vaak geciteerde boek “*Urban Outcasts*” de getto in Chicago en de banlieue in Parijs. Hij stelt dat de internalisering van een territoriaal stigma leidt tot minder contacten. Door dit gebrek aan sociale contacten is er minder sociale cohesie in gestigmatiseerde wijken. Volgens Wacquant is dit een resultaat van een proces waarbij inwoners zich distantiëren van hun wijk en de medebewoners. Deze distantiëring is onderdeel

van de 'sociofugal strategies', waarbij mensen zich terugtrekken uit hun sociale omgeving. Volgens Wacquant is deze strategie een consequentie van territoriale stigmatisatie.

Onderzoek over het effect van territoriale stigmatisatie op de interactie tussen buurtbewoners geeft nog geen eenduidige conclusie over het feit of dit effect positief of negatief is. Binnen deze onderzoeken is er echter weinig aandacht voor de mogelijke positieve effecten van territoriale stigmatisering. Ook wordt er binnen onderzoek nauwelijks geredeneerd vanuit het perspectief van de buurtbewoners. Wij zullen ons focussen op eventuele positieve effecten voor de bewoners die teweeg worden gebracht door het territoriale stigma. Dit kan worden gezien als een kritiek op Wacquant. Binnen dit artikel zal dit punt van kritiek gericht worden gebaseerd op literatuuronderzoek naar drie domeinen: identiteitsvorming, sociale cohesie en *place attachment*.

Gestigmatiseerde wijken worden door bewoners niet altijd als slecht ervaren

Identiteitsvorming

Er zijn ook onderzoekers die het oneens zijn met Wacquant's opvatting dat bewoners van gestigmatiseerde buurten slechts passieve ontvangers van een stigma zijn, waardoor zij zich schamen voor hun buurt en medebewoners. Van de Wetering stelt dat deze bewoners een actieve rol hebben binnen de constructie van hun eigen realiteit, zoals men kan zien in Poelenburg. Hier betwisten de jongeren het populaire narratief over hun buurt, dat volgens hen onjuist, onwaar en oneerlijk is. Vaak is de perceptie van buurtbewoners zelf positiever dan de perceptie van buitenstaanders. Dit kan vooral worden gezien in de serie *Achter Buurten* van Ismail Ilgun, waarin hij het leven in andere achterstandswijken in Nederland vastlegt en hierbij vooral aandacht heeft voor de positieve verhalen. Eén van de afleveringen over de wijk Kanaleneiland, Utrecht, toont een vrouw die stelt dat zij "heel positief" is over de wijk en vindt dat "heel veel wordt overdreven".

Volgens Wacquant hebben bewoners geen actieve rol in het creëren van een narratief. Hij stelt dat, waar mogelijk, bewoners uit hun buurt wegtrekken om het stigma te ontwijken. Dit kan in Europa, in tegenstelling tot de VS, vrij makkelijk aangezien bewoners vooral worden buitengesloten op basis van sociale klasse. Hierdoor is het voor bewoners makkelijker om hun territoriaal stigma te ontwijken door hun buurt te verlaten. Toch heeft niet elke bewoner van een gemarginaliseerde buurt de drang om weg te trekken en zich te schamen voor de buurt. Volgens van de Wetering kiezen vooral jongeren in Frankrijk ervoor om de identiteit van hun gemarginaliseerde buurt - de *banlieue* - actief uit te stralen. Dit doen deze jongeren door te kiezen voor specifieke kleding (sportkleding), muziek (hiphop) en taalgebruik (straattaal). De jongeren zijn trots op deze identiteit. Dit betekent niet dat er sprake is van één identiteit van de *banlieue*, de bewoners benoemen expliciet dat er meerdere groepen binnen hun wijk wonen. Toch hebben ze een gemene deler, namelijk de trots op hún *banlieue*.

Wacquant stelt dat rappers gebruik maken van deze drang tot afzetting tegenover buitenstaanders van jongeren in de gestigmatiseerde buurten, door bedenkelijke morele standaarden en buitensporige materiële consumptie te promoten. Sernhede staat recht tegenover deze opvatting van rapmuziek binnen haar onderzoek naar gestigmatiseerde buurten in Zweden. Hiphop wordt door jongeren gebruikt als middel om de realiteit van hun achtergestelde positie om te zetten in een vorm van zelfexpressie.

Binnen dit muziekgenre worden de levens van bewoners van gemarginaliseerde buurten beschreven. Hiphop kan op deze manier juist worden geïnterpreteerd als een wereldwijde symbolische beweging tegen de gevestigde orde.

Sociale cohesie

Wacquant claimt dat de sociale cohesie binnen gestigmatiseerde buurten slecht is. Hierdoor verminderen de sociale banden, waardoor de bewoners individualiseren en zich uiteindelijk terugtrekken van het sociale leven. Wacquant stelt dat dit vooral het geval is in de gestigmatiseerde buurten van Chicago, waar sterk bende gerelateerd geweld het sociale leven verstoort. Mensen gebruiken hier hun huis als een fort door tralies voor ramen en deuren te plaatsen en kinderen gaan niet naar school omdat het gevaarlijk is. Wacquant argumenteert dus dat territoriale stigmatisatie het sociale leven in gestigmatiseerde buurten zo verstoort, dat het bijna niet meer voorkomt.

Echter, Clampet-Lundquist vond in de Amerikaans context duidelijk minder negatieve motivaties voor sociale cohesie binnen gemarginaliseerde wijken. Nadat kinderen hun gestigmatiseerde wijk moesten verlaten en naar een welvarende wijk moesten verhuizen werd geobserveerd dat het sociale netwerk van kinderen maar ook hun ouders verstoord werd. Vooral *intergenerational closure* was een element dat door de bewoners in hun nieuwe buurt gemist werd. Hierbij worden kinderen door medebuurtenbewoners op een informele manier gecontroleerd, en indien nodig gecorrigeerd in hun gedrag. Dit kwam als een van de grootste assets van informele sociale controle in gestigmatiseerde wijken naar voren. Deze resultaten zijn in strijd met het beeld van gestigmatiseerde wijken van Wacquant die stelt dat sociale cohesie, controle en community juist niet bestaan.

Sociale cohesie en bonding capital in gemarginaliseerde wijken bestaan wél

Ook in de Europese context blijken sociale cohesie en *bonding capital* in gemarginaliseerde wijken wél te bestaan, vaak als resultaat van buitensluiting door de gemeentelijke bestuursorganen en overige stadsbewoners. Jensen en Christensen stelden zich in hun werk recht tegenover de opvattingen van Wacquant. Zij stelden dat binnen hun onderzoek over gemarginaliseerde wijken er niet louter negatieve effecten naar voren kwamen. Zij stelden juist dat buurtbewoners "de wijk als een goede plek ervaren, hoewel zij precies weten dat de wijk een slechte reputatie heeft". Zij bemerkten dat buurtbewoners het stigma niet automatisch internaliseren. Het stigma maakt hen juist bewust van het feit dat er wordt neergekeken op hun buurt, wat weer gebruikt kan worden als beginpunt om het stigma tegen te werken.

De opvatting dat sociale contacten in gestigmatiseerde wijken bijna volledig ontbreken - de tendens van buurtbewoners om zich door schaamte terug te trekken uit de samenleving - is volgens Warr misleidend. Sociale contacten spelen vooral voor kinderen die in armere wijken opgroeien een belangrijke rol. Deze sociale netwerken van kinderen worden door buurtbewoners ingezet om persoonlijke problemen op te lossen. De bewoners hebben een loyaliteitsgevoel tegenover de wijk en elkaar, hierdoor helpen zij hun buuren. Deze netwerken hebben echter ook een negatief aspect, omdat ze voornamelijk weinig sociaal kapitaal bevatten en daardoor sociale mobiliteit kunnen verhinderen.

In gestigmatiseerde wijken bestaat *bonding capital*. Hierdoor zijn wijkbewoners actief in de wijk bezig met het opzetten van nieuwe

instituties (bijvoorbeeld wijkcentra) en ontmoetingsplekken. Het sportcentrum is een voorziening die in meerdere gestigmatiseerde buurten (Kanaleneiland, Schalkwijk, Spangen) naar voor komt, binnen Ilgun's serie van vlogs. Meestal worden deze door buurtbewoners opgericht en onderhouden. Deze centra spelen een belangrijke rol, vooral voor jongeren, omdat zij het contact tussen bewoners vergemakkelijken en daarbij ook positieve rolmodellen aanbieden. Vooral voor jonge bewoners van gestigmatiseerde wijken zijn sportcentra om drie redenen van belang. De centra vergemakkelijken sociale mobiliteit door de productie van sociaal kapitaal, ze vervullen de functie van informele sociale controle, en tenslotte bieden de centra jongeren de mogelijkheid om hun creatief potentieel productief in te zetten. Ook zorgen deze centra ervoor dat jongeren een ruimtelijke verbinding voelen met hun buurt.

Buurtbewoners zijn actief in de constructie van hun eigen realiteiten

Place attachment

Wacquant claimt dat *place attachment* (het ontstaan van affectieve gevoelens voor een locatie) in gestigmatiseerde wijken nauwelijks plaatsvindt, omdat bewoners zich juist proberen terug te trekken uit hun wijk. Hij claimt expliciet dat mensen hun band met de plaats kwijtraken in gestigmatiseerde wijken: de wijk wordt een zone van "pure overleving en meedogenloosheid". Anderen argumenteren dat jongeren juist door deze problemen binnen de buurt meer *place attachment* ervaren, omdat zij *samen* in hetzelfde schuitje zitten.

Er zijn ook verklaringen vóór de aanwezigheid van *place attachment* binnen gemarginaliseerde buurten gevonden. Bewoners van de *banlieue* laten hun vermogen zien tot, wat Kirkness noemt, micro-differentiatie. Dit houdt in dat de bewoners juist de positieve kanten binnen hun gestigmatiseerde buurt zien. Bovendien wordt

place attachment vooral duidelijk wanneer bewoners protesteren tegen de sloop en herindeling van hun buurt. Andere voorbeelden die Kirkness geeft zijn de beschrijving van thuis gevoelens, bewust terugverhuizen naar de banlieue en het openen van kleine bedrijven in het gebied. Kirkness beargumenteert dat juist deze kleine dagelijkse acties bijdragen aan het tegenwerken van het stigma dat rust op de buurt. Deze bevindingen zijn in complete tegenstelling met Wacquant, die stelt dat bewoners vooral trachten uit de buurt te verhuizen, om via deze strategie een beter leven na te streven.

Ondanks dat de buurt een slechte reputatie heeft, hoeven de bewoners de buurt niet op deze manier te beleven. Dit komt vooral door de rol van verschillende lagere statelijke actoren. Deze kunnen een belangrijke mediërende functie vervullen in het stimuleren van een gevoel van gemeenschap en trots. Dat valt ook terug te zien in Ilgun's weergave van gestigmatiseerde buurten binnen Nederland. Activiteiten en mogelijkheden die worden aangeboden door semi-formele instituties en de lokale overheid, creëren ruimtelijke ankerpunten voor de bewoners waarmee zij zich identificeren. In een vlog over Kanaleneiland valt te zien dat bewoners trots waren op een brug die was geopend door de Koningin; deze brug was voor hen een teken van erkenning. *Place attachment* wordt gebruikt in het actief bestrijden van het negatieve narratief over de buurt. Ilgun's vlogs zijn een duidelijk voorbeeld van zo'n actieve poging om populaire negatieve discourses rondom gestigmatiseerde buurten te weerleggen.

Conclusie

Wacquant argumenteert in zijn invloedrijke werk "*Urban Outcasts*" dat territoriale stigmatisatie een soort symbolisch geweld is, met negatieve gevolgen voor de wijk. Wijkbewoners trekken zich actief terug uit hun directe leefomgeving, waardoor de sociale banden met de buurtbewoners afbrokkelen, de sociale samenstelling verandert en de controle binnen de wijk uiteindelijk verdwijnt. Dit is voornamelijk als gevolg van de internalisering van het territoriale stigma, waardoor de bewoners een negatief zelfbeeld hebben en wantrouwen tegenover medebewoners ervaren.

Binnen dit essay presenteerden wij drie domeinen waarvan gezegd kan worden dat de gevolgen van territoriale stigmatisatie genuanceerder zijn dan door Wacquant voorspeld wordt. Een

territoriaal stigma zorgt er niet voor dat identiteitsformatie, sociale cohesie en *place attachment* zich niet voordoen in een wijk, maar kan deze componenten juist versterken. Buurtbewoners zijn niet alleen passieve ontvangers van territoriaal stigma, maar hebben een actieve rol binnen de constructie van hun eigen realiteiten. Binnen deze rol proberen zij het territoriale stigma tegen te werken, door hun eigen unieke identiteiten uit te dragen. Dit doen zij vooral door het uitdragen van een bepaalde subcultuur (hiphop) en het participeren binnen lokale instituties (sportcentra). Deze factoren ondersteunen ook het opbouwen van een netwerk tussen de buurtbewoners.

Wacquant doet uiteindelijk precies waar hij de wetenschap, media en politici van beschuldigt, namelijk bijdragen aan een negatief discours over gemarginaliseerde buurten. Hij heeft een te selectieve kijk op deze buurten, door deze enkel te benaderen vanuit negatieve karakteristieken. Ook wordt dit discours versterkt door zijn kleurrijke taalgebruik, zoals "*sociale hel*" om gemarginaliseerde wijken te beschrijven. De klakkeloze overname van de theorie van Wacquant buiten de Franco-Amerikaanse ruimtelijke context van Wacquants studie werd al eerder bekritiseerd.

Wacquant redeneert nauwelijks vanuit het perspectief van buurtbewoners

Ismail Ilgun transformeerde van een personificatie van de misstanden in Poelenburg tot een actieve buurtbewoner. Hij zet zich in voor een genuanceerdere kijk op Nederlandse "*achterstandsbuurten*". Dit doet hij door zelf aan de slag te gaan met de productie van documentaires vanuit het standpunt van degenen, die ook het onderwerp zijn van Wacquants studie: de buurtbewoners zelf.

Literatuurselectie

- Clampet-Lundquist, S. (2007) No more 'bois ball': The effect of relocation from public housing on adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 22(3), pp. 298-323.
- Jensen, S. Q., & Christensen, A. D. (2012) Territorial stigmatization and local belonging: A study of the Danish neighbourhood Aalborg East. *City*, 16(1-2), pp. 74-92.
- Kirkness, P. (2014) The cités strike back: Restive responses to territorial taint in the French banlieues. *Environment and Planning A*, 46(6), pp. 1281-1296.
- Permentier, M., Ham, M., & Bolt, G. (2007) Behavioural responses to neighbourhood reputations. *Journal of Housing and the Built Environment*, 22(2), pp. 199-213.
- Sernhede, O. (2011) School, Youth Culture and Territorial Stigmatization in Swedish Metropolitan Districts. *Young*, 19(2), pp. 159-180.
- Wacquant, L. (2008) *Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality*. Cambridge: Polity Press.
- van de Wetering, S. A. L. (2017) Stigmatization and the social construction of a normal identity in the Parisian banlieues. *Geoforum*.

Christian Zielinski (c.zielinski@students.uu.nl) en **Isa van der Wielen** (i.vanderwielen@students.uu.nl) volgen beiden de research master Urban and Economic Geography aan de Universiteit Utrecht